

Filiz GÜLGÖR² ve Hasan Said TORTOP³

Makale Alış: 13 Haziran 2018

Makale Kabul: 17 Temmuz 2018

Öz

Bu araştırmanın amacı, evlilik uyumu sorunları bağlamında üstün yetenekli bireylerin evliliklerini incelemektir. Evlilik niteliğinin çok boyutlu bir kavram olduğunu, evlilikte mutluluğun evlilik tatmini ve eşler arası uyum olarak kavramsallaştırdığı belirtilmektedir. Eşler arası uyumu, eşlerin günlük yaşantıya ve yaşantı içinde değişen koşullara uyum sağlaması ve belirli bir süre içinde birbirlerine uygun olarak değişmeleri şeklinde tanımlamaktadır. Evlilik çatışması İse hafif bir tartışmadan fiziksel şiddete kadar uzanan bir çizgide yaşanan olumsuz ilişkileri içermektedir. Üzerinde araştırma çok fazla yapılmayan üstün yetenekli bireylerin evliliklerinde de farklı sorunlar bulunmaktadır. Bu çalışmada üstün yetenekli bireylerin evlilik sorunları hakkında yapılan çalışmalar konu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler:

üstün yetenekli bireyler, evlilik, evlilik uyumu, psikoloji

1Bu çalışma ilk yazarın Yüksek Lisans Tez araştırmasına dayanmaktadır

2Yüksek Lisans Öğrencisi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. E-mail: filizgulgor@stu.aydin.edu.tr

3Doç. Dr., İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Özel Eğitim Bölümü, İstanbul, Türkiye. E-mail: hasantortop@aydin.edu.tr

Filiz GÜLGÖR⁵ ve Hasan Said TORTOP⁶

Received: 13 June 2018

Accepted: 17 July 2018

Abstract

The purpose of this research is to examine the marriage of gifted individuals in the context of marital adjustment problems. It is stated that the quality of marriage is a multidimensional concept, that happiness in marriage is conceptualized as marriage satisfaction and spousal harmony. Spousal harmony is defined as the adaptation of the spouses to the changing circumstances of everyday life and life, and changes in accordance with each other within a certain period of time. The marriage conflict involves negative relationships that lie in a line ranging from a mild argument to physical violence. There are also different problems in the marriage of superiorly cared for individuals who have not done much research on them. In this study, studies on marriage problems of superiorly qualified individuals have been discussed.

Key Words:

gifted and talented person, marriage, marriage adaptation, psychology

⁴ This study is based on the first author's master thesis research.

⁵ Master of Psychology, İstanbul Aydın University, Turkey, İstanbul,

E-mail: filizgulgor@stu.aydin.edu.tr

⁶ *As.soc. Prof.*, İstanbul Aydın University, Special Education Department, Turkey, İstanbul. E-

mail: hasantortop@aydin.edu.tr

GİRİŞ

Aile ilişkilerini de içeren evlilik, toplumdaki değişen durumlardan en çok tesiri altında kalan kurumlardan biridir. Büyüyen ekonomiler, eğitim düzeyinde artmalar ve kadının çalışma dünyasında daha fazla yer alması gibi pek çok etken mühim toplumsal değişimler içerisinde sayılabilir. Sağlıklı ailelerdeki çiftlerin uyumlu evlilikleri olduğunu ifade etmektedir. Çiftler arasındaki etkili iletişimin, desteğin ve kabulün, paylaşımın, karşılıklı saygının ve değerlin evliliği önemli ölçüde etkilediğini belirtmektedirler. Eşler arasındaki uyumu arttıran en önemli unsurlardan biri olarak, eşler arasındaki sağlıklı iletişim ve etkileşim gösterilmektedir. Eşler arasında duygusal uyumsuzluk ve huzursuzluk varsa; bu durum stresin artmasına ve problem çözme davranışlarında gerilemeye neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak da eşler arasında öfke, düşmanlık, üzüntü, yetersiz iletişim ve duygusal anlamda paylaşım azlığı meydana gelmektedir (Fowers, 1990).

İnsan doğası gereği hem kişisel hem de toplumsal ihtiyaçları olan canlı bir varlıktır. Kişisel ihtiyaçlarının yanında en önemli ihtiyaçlarından biri sosyal çevre içerisinde yaşamaktır. Sosyal çevre içerisinde varlık gösteren birey, duygu ve düşünceleri çerçevesinde şekillenen davranışlarını toplumsal ilişkisine bağlı olarak da şekillendirir. Kişinin karşı cinsle olan ilişkisi de diğer bireyler arasındaki ilişki gibi temel kriterlere dayanır. Hayatın değişikliğe uğradığı, bireyin “tekil” yerine “çoğul” olarak düşünmeye başladığı öncesi ve sonrasında arasında farklar oluşturan evlilik günümüze kadar devam eden en yaygın ikili birlikteliktir (Polat, 2007).

Modern yaşamda evlilik, eşi ile ilişkisinin de özgür olma, cinsellik açısından eşit olma ve yakın ilişki içinde olma gibi hususiyet sınırları içerisinde açıklanabilir. (Tutarel ve Kıslak, 1999). Diğer bir tanım olarak evlilik bir kurum olarak görülmekte ve bu kurum bireylerin akrabalık bağı oluşturan, insanlığın varoluşuyla gelişen ve farklılıklar gösterse de varlığını koruyan bir kuruluştur. Bu kadar geniş kapsamlı bir kavram olan evlilik doğal olarak birçok araştırmacı, sosyolog ve kuramcı tarafından farklı şekillerde açıklanmaya çalışılmıştır (Fowers, 1990).

Evlilik, iki farklı cinsin beraber yaşamak, hayatı özel ilgi alanlarını, cinselliği paylaşmak, çocuklara sahip olmak vb. amaçlarla bir araya gelmiş oldukları yasal bir birlikteliktir. Özetle evlilik, biyolojik, sosyal ve psikolojik fonksiyonları bulunan, hukuki açıdan uygunluğu kanıtlanabilir, sosyal ve ahlaki bir kurumdur (Öztan, 2000).

Evlilik Çeşitleri

Evlilik toplum tarafından kabul görmüş bir müessese olmakla birlikte kişilerin kendilerini ve çevrelerindeki tanımladığı bir süreç olarak bireylerin karşısına çıkmaktadır. Her evlilik kendi içinde tek ve özeldir. Bu bağlamda evlilikleri tanımlarken çeşitliliği göz önünde bulundurmak buna göre tanımlamak ve açıklamak daha faydalı olacaktır. Gençtan (2000) evlilikle ilgili çalışmalarında evliliği geleneksel ve çağdaş olarak ayırmıştır. Geleneksel olan evliliklerde bireyler birbirini tamamlayıcı rol

üstlenmiştir ve bireyler arasındaki sorumluluk paylaşımı net olarak belirlenmiştir. Kadın anne rolünü üstlenmiş ve çocuk bakımı anne tarafından yapılmaktadır ve evin sorumluluğunu almışken, baba ise dış dünya ile iletişim halinde olup, çiftler birbirlerinin sorumluluklarına pek karışmamaktadırlar.

Evlilik Uyumu

Yapılan araştırmalar incelendiğinde evlilik uyumu ile ilgili farklı tanımlara ulaşılmaktadır. Şener'e göre (1986) bu uyum çiftlerin evliliklerinde ki bireylerin kendini mutlu hissetmeleri ile ilişkilendirilmiştir. Evlilik uyumunu bireylerin birbirlerine karşı sergiledikleri sevgi, cinsel uyum, verilen kararlarda eşitlik, problemleri paylaşma gibi hem kişisel hem de çevresel etkilerle elde edilen psikolojik tatmin olarak tanımlanmıştır. Evlilik genelde iki yalın şekilde değerlendirilir: Birincisi evlilik birliğinin bitmesi, terk etme, ayrılık, boşanma, şeklinde konuları kapsayan evlilik devamlılığı kavramıdır. Devamlılığı olan bir evlilik çiftlerden birinin doğal ölümü ile son bulur. İstikrarsız bir evlilik çiftlerden birinin veya her ikisinin isteği ile son bulur. Başka bir durum ise, evlilik birliği devam ediyorsa evlilik niteliği kavramıdır. Bu kavram evlilik zamanı boyunca evlilik birliğinin nasıl olduğu, çiftlerin bu mevzuda nasıl hissettiği ve bu vaziyette ne şekilde etkilendiği ile doğrudan ilişkilidir. Evli çiftlerin uyumu, evliliğin doyumu, evlilikteki mutluluk, evliliğin bütünlüğü kavramları evli çiftlerin ilişkisinin kalitesini anlamlandırmak için kullanılan kavramlardır. Evlilik kalitesi kavramı evliliğin doyumu, evli çiftlerin uyumu ve evlilik içinde ki bütünlüğü de içine alan genel bir kavramdır. Evliliğin kalitesi, evli olan çiftlerin ilişkilerinin kişisel değerlendirilmesi olarak tanımlanır. Etkili evlilik kalitesinin, iyi uyum, sağlıklı iletişim, evli çiftlerin ilişkisinde yüksek doyum ve mutluluk derecesi ile ilintili olduğu düşünülmektedir. Evliliğin kalitesini yorumlamada uyumun daha ön planda olduğu düşünülmektedir. Bu sebeple evliliğin kalitesini değerlendiren araştırmalarda sıklıkla çiftlerin birbirleri ile uyumunu değerlendiren ölçütler kullanılmaktadır. Bütün bu ölçütlerin nasıl anlamlandırılacağı ya da nasıl ölçüleceği konusunda henüz bir fikir birliğine varılamamış olması nedeniyle, bazı araştırmacılar nasıl adlandırılırsa adlandırılın ya da nasıl ölçülürse ölçülsün, bu ölçütlerin muhtevasının benzer olduğu ve her bir ölçütün birbiri ile etkileşimleri ve tutumları betimlediğini ileri sürmektedirler. Özellikle evlilik uyumu ve evlilik doyumu tanımlamaları, aralarında yüksek benzerlik olması sebebiyle çok sık birbirine karıştırılmakta ve eş anlamlı olarak değerlendirilmektedir. Kendi aralarında etkileşime geçebilen, aile ve evliliği ilgilendiren mevzularda düşünce birliği yapabilen ve problemlerini olumlu bir çerçevede çözebilen eşlerin birlikteliği uyumlu bir evlilik olarak tanımlanmaktadır. Evlilik uyumu başkaca, eşlerin uyumlu beraberliklerinin neticesi olarak evlilik yaşamındaki memnuniyeti ve mutluluğu da tarif eder. Bu durumda daha umumi bir tanım olması sebebiyle evlilik doyumu ile karıştırılır. Fakat eş uyumunda, evlilik doyumunda olduğu gibi fertlerin öznel algısı

aralarındaki ilişkinin kalitesi değerlendirilmektedir. Bu sebeple evlilik uyumunda çiftlerden ikisinin de kaliteli bir ilişkiyi devam ettirebilme becerileri de önemlidir. Evlilik doyumu ise fertlerin birlikteliklerinin bütün taraflarında duyumsadıkları öznel mutluluk ve memnuniyet duygularını ifade etmektedir (Fowers, 1990).

Evlilik uyumu bir evliliğin zorunlu ve gönüllü niteliklerinin dengeye ulaşması olduğu gibi eşlerin uyumlu beraberliklerinin neticesi olarak evlilik yaşamındaki memnuniyeti ve mutluluğu da açıklamaktadır (Tutarel-Kışlak ve Çabukça, 2002), bundan dolayı, mutluluk, doyum ve ümidinin gerçekleşmesi, evlilikte karşılıklı uyum ile mümkündür. Günümüzde, tüm dünya toplumlarına benzer şekilde sosyo-kültürel ve ekonomik değişmelerin sonucu evlilik ilişkilerinin değişip karmaşıklaştığı görülmektedir. Bu yüzden de evlilik uyumu psikolojide son yıllarda incelenen konulardan biri olmuştur (Fox, 1973). Evlilik uyumu aile sorunlarına neden olan faktörler arasında en çok araştırılması gereken konudur. Ailenin sürekliliği için eşlerin uyumlu olmaları şarttır. Evlilik uyumunun bozulması, eşler varsa çocuklar için bir yaşam krizine dönüşmektedir. Evlilikteki uyumun yüksek olması, çocukların sağlıklı birer birey olarak büyümelerinde etkilidir. Buna karşılık uyumsuz evliliklerin olduğu ailelerde büyüyen çocuklar bu durumdan olumsuz etkilenmektedir. Eşler arasındaki çatışma ile çocuğun uyumu, saldırganlık, anti sosyal davranışlar ve kaygı gibi değişkenler arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada, anne baba arasında çatışma varsa çocukların saldırganlıklarının arttığı, küçük çocuklarda ise anne baba arasındaki çatışmadan dolayı kendini suçlama eğilimi olduğu görülmüştür (Yılmaz, 2001).

Evlilik uyumunda mühim etkenler arasında cinsellik gelmektedir. Cinsel fonksiyon bozuklukları ve evlilik sorunları arasında bir ilişkinin olduğunu, bu mühim durumun, hangisinin daha öncelikli olduğunun fark edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Evlilik ve cinsel problemler arasındaki ilişkinin çok fazla belirgin olduğunu belirten kendi kliniğinde bu oranı yaklaşık % 60 olarak bildirmiştir. cinsel fonksiyon bozukluğu ve evlilik içindeki münakaşa teşhisleriyle ile terapiye alınan vakaların psikiyatrik komorbidite ve evlilik bağının değerlendirmesiyle alakalı yaptığı çalışmasında, cinsel fonksiyon bozukluğu vakalarının birlikteliklerinin diğer gruba göre yüksek seviyede daha iyi olarak bulmuştur. Cinsel fonksiyon bozukluklarında psikiyatrik komorbidite oranları Türkiye’de, uluslararası literatürde % 30 ile % 50 arasında değişmektedir. Psikiyatrik komorbidite oranının literatürle uyumlu olduğu bulunmuştur. Amerika Ulusal Sağlık ve Sosyal Yaşam tarafından yapılan araştırma sonuçlarına göre evlilikte cinselliğin evlilik zamanı boyunca hafif kötü tarafta etkilendiğini ortaya çıkarmıştır. Kaplan, pek çok eşlerin birbirlerini fiziksel ve ruhsal olarak istemedikleri açıkça görüldüğü halde cinsel problemlerini ön plana alarak tedavi arayışında buldukları fikrindedirler. Evlilik boyunca karşılıklı güven ve bağımlılık ihtiyaçlarının belirli derecede doyuma ulaşacağını bilmek iyi bir cinsellik için gerekliliktir. Genel olarak uyum bozukluğu olan eşlerde cinsellik, eşlerin münakaşalarının götürebileceği her yaşantıda izleri görülebilen, affedilen veya

korunan, bilinçli veya bilinçdışı bir silah olabilmektedir. 60 evli eş ile yaptığı araştırmada cinsel isteğin evlilik doyumunu olumlu tarafta etkilediğini bulmuştur. Yaptığı araştırmanın neticelerine dayanarak; eşlerin cinsel doyumunda erkeklerin, eşlerinin isteklerini anlamasının ve çiftlerin cinsellikte uyumlu olmalarının etkili olduğunu düşünülmüştür. Ayrıca eşler aralarındaki uyumun, kadınların erkeklerin evlilikteki rol tercihlerini anlayabilmelerinden olumlu etkilendiğini belirtmiştir (Şener, 2002).

Mutlu eşlerin birbirleri ile birçok mevzularda ve olaylarla ilgili daha çok sohbet ettikleri, birbirlerini daha iyi anladıkları, kelimelerin altında yatan duygu ve ifadeleri daha iyi çözdükleri, sorun çözme metotlarında ve karar verme zamanlarında daha başarılı oldukları bulunmuştur (Ünal, 2008). Uyumlu bir evlilik için öncelikle eşlerin kendilerini tanımaları, kendi duygularını idare edebilmeleri, birbirleriyle empati kurabilmeleri ve kişilerarası becerilerini iyi tutup, iyi iletişim kurabilmeleri gerekir. Bu faktörler eşlerde olduğu takdirde evlilik uyumunu arttıran bu faktörleri duygusal zekanın alt boyutları olarak tanımlamıştır. Evlilikte empatinin önemi; empatinin çatışmayı çözdüğü ve evlilik uyumunu arttırdığı, eşini daha empatik olarak algılayan eşlerin ilişkilerinden daha çok doyum aldıkları ve eş terapilerinde eşlerin karşılıklı empati kurmalarının öneminin büyük olduğunun altını çizen araştırmalar vardır (Tutarel-Kışlak ve Çabukça, 2002).

Evlilik Uyum Sorunları

İyi ve mutlu bir evlilik çiftlere; duygusal, sosyal ve fiziksel yakınlık katmaktadır. Eş tarafından verilen yakın duygusal destek; eşe kıymet verildiğini, sevildiğini, saygı duyulduğunu ve birey olarak kıymetli olduğunu hissettiğini belirtmektedir. Evliliğin iyi tarafları pek çok araştırmada da evli bireylerin daha fazla yakın duygusal destek seviyelerine sahip olduklarını ve daha az depresyon düzeyine yatkın olduklarını görülmektedirler. Evli çiftler toplumsal destek, yakın duygusal destek ve evdeki maddi gelirlerini birlikte yükselterek fakirlik durumunu ortadan kaldırarak ekonomik yönde güçlenirler Bunlarla birlikte evlilik kişilerde hastalık ve ölüm oranlarını azaltmaktadır. Evliliğin bireyin yaşam niteliği ile birebir ilişkili olduğu da bilinmektedir. Başka bir ifadeyle evlilik fertlere psikolojik, sosyal ve maddi faydalar temin ederek daha iyi ve nitelikli bir hayat takdim etmektedir. Bunların hepsinin sonucunda başarılı birlikteliklerin kişilerin hayat nitelikleri çoğaltmadaki rolü açıktır; kişiler daha mesut ve doyumlu bir hayata sıhhatli bir evlilikle daha çabuk varılabilmektedir. Bundan dolayı evlilik birliğini mutluluğunu artıran en mühim kavramlardan bir tanesi evlilik doyumu ilk sırada gelmektedir (Yıldırım, 1992).

Evlilikte uyumun hasara uğramasına sebep olan bazı etkenlerden de bahsedilmektedir. Bunlar, evlilik yaşı, kötü sosyo-ekonomik vaziyet, evlilikten önceki zamanda(flört aşamasında) eşlerin uyumu ve çocuk sayısı olarak belirtilmektedir Evlilik uyumunun temeli ve öncelikli önemli noktalarını araştırdıkları makalelerinde,

1990'lar süresince yaptıkları çalışmaları incelemişlerdir. Araştırmayı yapan uzmanlar evlilik uyumu ve çatışması üstünde tesiri ettiğini belirledikleri etkenler olarak, evlilik müddeti, çocuk sayısı, ailenin maddi vaziyeti ve evliliğin fonksiyon gördüğü durumları belirleyip incelemişlerdir. Cinsiyet, çocuk sayısı, evlilik şekli ve eğitim gibi etkenlerin evliliği tesir ettiğine ilgi çektiğine değinmişlerdir. Ülkemizde evlilik bağı üzerine yapılmış pek çok araştırma yapılmış olduğu gözlenmektedir (Tutarel ve Çabukça, 2002).

Ülkemizdeki çeşitli evlilik türlerini inceledikleri çalışmalarda bulunmuşlardır. Ülkemizde eş seçimi konusunda 3 soruyu araştırmıştır:

- Toplumun hangi kesimlerinde aşk ve görücü usulü evlilikler görülmektedir?
- Eşlerini kendilerinin seçmesinin tek eşli oluşa etkisi nedir?
- Evlilik davranışı üzerinde evlilik biçiminin etkisi nedir? Ankara ilinde yapılan bu çalışmanın neticeleri evlilik şeklinin evlilik tutumu üzerine küçük ve bağımsız bir tesiri olduğunu ortaya çıkmıştır. Tek eşlilik açısından fark yoktur. Görücü usulünde erkek eşler daha çok evlilik kararlarını tek başına verme ve eşinin özgürlüklerini azaltmaya sahiptir.

130 eşle evliliklerinin ilk senelerinde görüşerek yaptığı araştırmasında, örneklemin beşte birinin görücü usulü, diğerlerinin ise batı tarzı kendi istekleri üzerine evlilikler yaptıkları ortaya çıkarmıştır. Görücü usulü evliliklerde daha çabuk anne-baba oldukları, ev hakkındaki durumlarda kadının daha çok yetkiye sahip olma, kadının ailesiyle daha fazla iletişimde olduğu bulunmuştur. Ülkemizde evliliklerin %50 sinin görücü usulü olduğu tahmin edilmekle beraber kentli ve okumuşlarda vaziyet daha değişiktir. Flört ve sevgi evliliği Türkiye'ye 19. yüzyılda gelmiştir. Hortaçsu, aile dayanaklı düzenlemeler yerine çiftin talebine bağlı düzenlemeler tavsiye etmiştir. Aile aracılıyla onaylanan evliliklerde çok sayıda çocuk, eğitimi önemsememe, daha az seviyede duygusal sadakat, geniş aileyle daha fazla birlikte samimi olma ve daha net rol ayırımı görüldüğü gözlemlenmiştir. Başka bir çalışmasında, kentli aileleri temsil eden 430 çiftle yaptığı araştırma. Neticeleri, aile yönün de sevk edilen evliliklere göre kendi kararlarıyla bir arada bulunanların daha fazla duygusal yakınlaşmaları olmakta, kendi aileleri ile daha fazla samimi ortam yaşadıklarını, daha eşitlikçi olup daha az sorun münakaşa yaşadıkları meydana çıkmıştır. Çatışma yönetimi ve karar verme yönünde aralarında fark yoktur (Ünal, 2008).

Evlilikte yaşanan çatışmaların nedenleri olarak kişilik özellikleri, eşler arasındaki iletişim özellikleri ve ailenin ekonomik ve demografik değişkenleri, iş yaşamlarında ki stres v.b. olarak sıralanabilir. Bazı görüşler ise çatışmanın nedenleri arasındaki kişilik faktörlerine vurgu yapmakta ve eşlerin birbirlerinden beklentilerinin çatışmaya zemin hazırladığı belirtilmektedir (Ünal, 2008). Ayrıca fonksiyonel olmayan inancın olumsuz davranışlara yol açarak çatışmaya neden olduğu belirtilmektedir. Evlilik çatışmasının nedenlerine yönelik kişisel özellikler daha detaylı bir şekilde incelenecek

olunursa, birbirleriyle ortak olmayan amaç, istek ve beklentiler ile algılanmanın farklı olması çatışmaya sebep olduğu belirtilmektedir. Yıldız (2007) de benzer şekilde, kişilerin evlilik içi yaşamları ve çiftlerin beklentilerinin ve bu beklentilerin karşılanamamasının çatışmaya neden olabileceği belirtilmekte ve kişisel özelliklerinde çatışmada etkin olduğu vurgulanmaktadır.

Eğer eşler devamlı kavga halinde yaşıyorlarsa, bu eşlerin mutsuz evlilik yaşadığı manasına gelmemektedir. Kimi eşler birçok mevzuda uyuşamazlar ama karşılıklı konuşarak problemlerini halledebilirler. Çocuğun tutumlarını yordamak için de, çatışmanın ne şekilde analiz edildiği araştırılması gerekli olmaktadır. Çiftler arasındaki çatışmaya uzun zaman maruz bırakılan çocukların, başka zamandaki çatışma durumlarında daha fazla sarsıldıkları ve daha fazla duygusal reaksiyon gösterdikleri bulunmuştur. Literatürde, çatışmanın gerçekte insanın hayatının bir parçası olduğu ve çocukların çiftler arasında görünen sıradan yaşanan çatışmalara maruz bırakılmalarının hayatta karşılarında çıkacak çatışmalar ile ne şekilde mücadele edeceklerini bilmeleri amacıyla faydalı olabileceği de belirtilmektedir. Yalnız bu çatışmalar bireyler arasındaki bağı bozمامışsa, sorunu çözülebiliyorsa ve fiziksel şiddet yapma evresine gelmemesi durumunda, çocukların duygusal ilerlemesinde önemli bir örnek oluşturabileceği görülmektedir. Uyum sağlayıcı problem çözme maharetleri çiftleri yaşam vakaları hakkında daha esnek bir duruma getirirken uyumsuz problem çözme başarıları çiftleri probleme karşı daha hassas duruma getirebilir. Örnek olarak, uyumlu maharetli olan eşler problemlerini müdafaa etmeyecek bir tarzda tartışır, nötral ses tonunda birbirlerinin fikirlerini öğrenmeye çalışıp ve sohbetlerine mizah katar. Çiftlerden birinin problemi olduğunda problemi beraber çözerler, soruna karşı beraber bir müdafaa planı geliştirirler. Tam tersine; çiftlerden birinin sorun çözme yöntemleri yetersiz ise zorluklardan dolayı diğerini suçlayıcı ve sinirli olabilir, yüksek ses tonunu kullanabilir ve birlikte plan geliştirmekten kaçabilir (Fitzpatrick, 1998).

Geçmiş yaşam olaylarının daha çok kişisel çatışma ve evlilikteki rollerle ilişkili olup evlilik uyumunda azalmaya neden olduğunu ileri sürmüştür. Depresif belirtilerin başında çiftlerin olumsuz hareketlerini uyandırabileceğini, depresif eşlerin problem çözme ile alakalı münakaşalarda sözel ve fiziksel hareketler gösterdiklerini ve depresif olmayan eşe nazaran evlilikleri ile alakalı daha olumsuz algıları düşündükleri ileri sürmüştür. Sorun çözme zamanında eşlerin hareketlerindeki değişkenlik hayat olayları ile etkilenmekte olup eşlerin uyumlarını da etkiler. Uyum sağlayıcı sorun çözme becerilerini kullanan bireylerin olayları bağlamında pratik yaptıkça becerileri güçlenir, evlilik içindeki problemleri azalır ve evlilik uyumları artar. Evlilik münakaşaları çiftlerin sorun çözme tutumlarını sözel içerik ve duygusal ifade yönünde inceler. Sözel içerikli çalışmalar olumsuz tutumların doyumlu eşlerle doyumsuz eşleri birbirinden ayırdığını ve evlilik üzerinde olumsuz tutumların ypratıcı tesir yarattığını belirtmektedir. Başkaca çiftlerin iletişimlerinde sırasında

sergiledikleri özgün duyguların problemlili ve problemsiz eşleri ayırmada çok etkili olduğu ileri sürülmektedir. Ayrılma, sızlanma, üzüntü evlilik doyumundaki düşüşü öngörebildiği gibi eşler arasındaki mizah evlilik doyumundaki artışı öngörebilir (Yılmaz, 2001).

Evlilik Uyumuna ilişkin Yapılan Çalışmalar

Yabancı literatüründe evli çiftlerle ilgili çok sayıda çalışmalar yürütülmesine rağmen, bizde evli çiftlerle ilgili çok az çalışmalar yürütüldüğü bilinmektedir. Şirvanlı Özen (1999), in bir çalışmasında evli çiftler arasındaki çatışma ve sonrasında boşanmadan kaynaklı davranışsal sorunları ve evliliklerdeki rolleri araştırmıştır. Bu araştırmada evli çiftler arasındaki uyumun çocuklar üzerindeki etkileri incelenmiştir. Eşler arasındaki çatışma ve boşanmanın olduğu ailelerde psikolojik sorunlar özellikle kaygı bu ailelerin çocuklarında, boşanmamış ailelerin çocuklarından daha fazla olduğu ve bu nedenle bu çocuklar, sosyal desteğe daha fazla ihtiyaç duydukları görülmüştür. Yılmaz (2001),'ın yaptığı bir başka araştırmada, çiftler kendi aralarındaki uyumun ve ebeveyn çocuklarıyla iletişimi anlaşmaları, çocukların kendilik algıları ve okuldaki başarıları ile olan bağı; ilköğretim, lise ve üniversite öğrencilerinde araştırmıştır. Bunun neticesinde, anne-babalar ve çocuklar arasındaki ilişki durumu yüksekse, kavranan benliklerine dair değerlendirmeleri olumlu etkilenmekte; eğer tam tersi bir durum söz konusuysa, bütün bunlar çocukların benliklerine dair algılarını da kötü tarafta etki etmektedir

Berberliklerinde eşit koşulların olmasına özen gösteren ve aynı zamanda bütün sorumlulukları paylaşabilen eşlerin iyi ve yapıcı bir iletişime girdikleri görülmüştür. Çiftler arası ilişkilerde paylaşma isteği olmayan bireylerin çatışmaları çözme ihtiyacı duymadıkları veya çiftlerden yalnız bir kişinin tüm kararları verdiği, böyle vaziyetlerde iletişimin evlilik uyumunu daha az etkileyebileceği belirtilmektedir. Böyle çiftler bu açıdan geleneksel veya çatışmadan kaçınan çiftlere benzetilebilir. İletişim paternlerinin evlilik uyumuna katkısı ile alakalı yaptığı bir çalışmada, ilişkiye odaklı evliliği olan kadınların evlilik uyumunun, ilişkiye daha az odaklı olan kadınlara göre daha iyi olduğunu ve bunun da iletişimle ilişkili olduğunu, erkekler açısından ise bir farklılık olmadığını belirtmiştir. Talep etme geri çekilme iletişim paterni olarak adlandırdıkları iletişim tipinin eşler arasında yaygın bulunup ilişkide uyumla ters orantılı olduğunu ileri sürmüştür. Bu paterde, eşlerden biri bir konuda konuşurken, karşı tarafı eleştirir, ondan yakınıdır. Bu sırada diğer eş tartışmayı sonlandırarak, konuyu değiştirerek, susarak veya o ortamdan dışarı çıkarak yanıt verirler (Erel ve Bunnan, 1995).

Bazı araştırmacılar, evlilik ilişkisinin doğası ve gerçeği bulunmayan inanışların pek fazla seviyede evlilikteki kötü uyumu öngörebildiğini ileri sürmüş ve bilişsel içeriğin evlilik sorunlarına eşlik eden genel mantıksızlıktan daha önemli olduğuna dikkati çekmişlerdir. Aynı zamanda kişinin kendisini ve eşini algılayışının yani kişilerarası

ilişkilerdeki algının evlilik uyumunun önemli bir göstergesi olduğunu da vurgulamışlardır. Başka bir çalışmada uyumlu eşlerin uyumsuz eşlere nazaran kendilerini tanımlamalarının aynı olduğunu saptamıştır. Ayrıca bu çalışmada benzerlik ile çift uyumu arasında olumlu ilişki olduğu saptanmıştır. Eşlerin duyumsadıkları ihtiyaçları benzerliği ile uyumları arasında iyi bir ilişki olduğuna dair kanıtlar bulmuştur (Hogge, 2007).

Eş seçimi dışında tamamlayıcılık ihtiyaçlarının evlilik uyumu ve doyumunda mühim bir konu olup olmadığı ilgi uyandıran bir mesele olmuştur. Winch kuramında uyumdan söz etmemesine rağmen, bu teori doğal şekilde ihtiyaçların tamamlanması yönünde eş aramada bulunanların ilişkilerinde, tamamlayıcı eş seçimi yapmayanlara nazaran daha uyumlu oldukları şeklindedir. Bu yaklaşımı ifade ederek bazı araştırmacılar, ihtiyaçların benzerliğinin genel ölçümü ve evlilik uyumu arasında iyi bir ilişki olduğunu ifade etmişlerdir. Kişilerin ihtiyaçlarını incelendiğinde, evlilik uyumunun ihtiyaçların tamamlayıcılığı ile ilişkili olduğunu saptamıştır. Uyumsuzluğun en sık karşılaşılan sebeplerinin aşk gereksiniminin duygunun aidiyetin ortaya koyulmasının olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca yakınlık ihtiyaçları ile otonominin birbiriyle çatıştığını ifade ederek, otonominin sevgiden ve diğerlerine saygıdan bağımsız olduğunu ileri sürmüştür. Geriye dönük çalışmalar kadınlardaki depresyon evlilik uyumu birbirleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Evlilikte uyumunun kötü devam ettiğini belirten bayanların, evlilik uyumu iyi olanlara göre açık bir arayla daha depresif oldukları bulunmuştur (Kağıtçıbaşı, 1990). Eşlerden bir tanesi sinirli asabi olursa, eşlerin arasındaki samimi ilişki, duyguları ifade etme, cinsel doyumda bozulmalara sebep olduğunu ileri sürmüştür. Evli çiftlerde temel güven, bağımlılık, eşit koşullarda paylaşım evlilik doyumuna önemli etkileri olduğunu ileri sürmüştür. Ayrıca çiftlerin birbirine bağlılıkları evliliklerin önemli yordayıcılarından. Evlilikte güven duygusu; rollerin bölümü, evdeki görev dağılımı, ev masraflarını karşılama şeklinde eşitlik anlayışı ile ilişkilidir. Güven olmayan evliliklerde, eşitlik kavramı ailede çok önemli olduğundan bu kavramda güvensizlikle riske girer. Ayrıca Fox, her eşin evlilik doyumunu kendisinin belirlediğini ifade etmiştir. Yapılan bu çalışmalar ülkemizde yapılan yakın çalışma gruplarıyla uyumlu bulunmuştur. Ayrıca iyi düzeye sahip sosyo ekonomik seviyedeki kişilerde olduğu şekilde maddi bağımlılığın ihtiyaç duymadığı zamanlarda, duygusal bağımlılık ve birbiriyle ilgili olmanın eşler arasında uyumun artmasında ve evlilik doyumunda önemli bir seviyede olduğunu vurgulamıştır (Fuller ve Fincham, 1995).

Üstün Yetenekli Bireyler ve Evlilikleri

Üstün zekalı/yetenekli öğrenciler, zeka ve yetenek gibi özellikleri itibariyle normallerden daha yüksek performans gösteren bireylerdir. Bu bireylerin Dabrowski'de karşılığını bulan beş farklı alanda aşırı hassasiyetlerinin olması onları normallerden farklı kılar. Bu bireysel farklılıklar onlar için sunulacak olan öğretimin

farklılaştırılmasını zorunlu kıldığı gibi, sosyo-duygusal gelişimlerdeki farklılık sebebiyle de hem okul döneminde hem de yetişkinlik döneminde farklı bir yaklaşıma ihtiyaç duyarlar (Tortop, 2018a). Üstün yetenekli bireylerin, eğitimleri, hayata adapte olmalarında ailenin de önemi büyüktür. Bu konuda ailelerin uygun pedagojik yaklaşımla onların yaratıcılıklarını da öldürmeden gelişimlerini desteklemelidirler (Tortop, 2018b). Terman'ın ilk çalışmaları her ne kadar üstün zekalı bireylerin aile yaşamları ve uyumlarının normal bireylerden farklı olmadığı şeklindeki bulguyu ortaya koymakta ise de bir önemli yaratıcı ve üstün yetenekli bireyin aile yaşamlarında sorunlar yaşamaları bu konuya ciddi olarak eğilmenin gerekliliği ortaya koymaktadır. Einstein'ın, Steve Jobs'un, Alan Turing, Jhon Nash gibi kişiler hızla aklımıza gelen kişiler.

Yetenekli bireyler genellikle gelişimsel kilometre taşlarının erken başlanması nedeniyle çocukluk döneminde tanınır. Bununla birlikte, üstün zekalılık olgusu, kişilik özelliklerinin yanı sıra başarıları da içermektedir. Bu olgu yetişkinlik dönemlerinde de kendini göstermektedir. Üstün yeteneklilik üzerine yapılan çoğu araştırma çocuk ve ergenlere odaklanırken, üstün yetenekliliğin okul yıllarından sonra üstün yetenekli bireylerin rollerini ve işleyişini nasıl etkilediğini anlamak için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır (Akarsu, 2001).

Sağlıklı ailelerin özellikleri arasında yer alan duyguları paylaşma, duyguları anlama, bireysel farklılıkların kabul edilmesi, ilgi ve sevgi duygusunun iletilmesi, işbirliği, iletişim, boş zamanları birlikte geçirme, sorunlarla başa çıkma gibi özelliklerin büyük oranda duygusal zekanın içeriği ile örtüştüğü görülmektedir. Başarılı bir evlilik için nitelikli beraberlikler de çok önemlidir. Müşterek bir uğraşta birlikte zaman geçirmek; eşlerin birbirlerine önem verdiklerini, birbirleriyle olmaktan zevk aldıklarını, birlikte bir şeyler yapmaktan hoşlandıklarını birbirlerine hissettirmeleri büyük önem taşımaktadır (Özbay, 2013).

Üstün zekâlı bireylerin asenkron gelişimleri nedeniyle, karşı cinsle yakınlık hissetme, mantıklı arkadaşlık kararları alma durumu Vitus filminde işlenmiştir. Üstün yetenekli bir çocuk olan Vitus'un kendi bakıcısı kızla, aralarında yaş farkı olmasına rağmen evlenebilecekleri ile ilgili mantıksal açıklamayı yapması oldukça ilginçtir. Asenkron gelişim, gelecek ile ilgili kararlarında mantıksal düşünmeyi devreye sokmasına yönelik davranışları devreye sokabilir (Tortop ve Topal, 2016).

Evlilik uyumunun önemli unsurları, bireylerin sosyo-duygusal durumlarıdır. Örneğin, yalnızlık, intihar eğilimi, depresyon yatkınlığı, agresif davranış eğilimi, mükemmeliyetçilik gibi birçok durum hem bireyleri ayrı ayrı etkilediği gibi aynı zamanda bir birlik olan evliliği de etkiler. Evlilik uyumları noktasında doğrudan araştırma kısıtı nedeniyle bu yönlere bakılarak bir bakış geliştirilebilir. Üstün zekalı bireylerin okul yaşamlarında sosyo-uyumsal problemleri ile normaller arasında anlamlı bir farklılaşma görülmemektedir (Saka, 2010). Ancak Dabrowski'nin Aşırı Uyarılabilirlik kavramını da işin içine sokarak oluşturduğu Pozitif Ayrışma Kuramı,

bu bireylerin beş alanda hassasiyetlerinin normallere göre daha fazla olması nedeniyle birtakım uyumsal sorunlar yaşayabileceğini göstermektedir. Ancak bu kuramı doğrulayıcı çalışmaların olması da gereklidir (Tortop, 2018).

Üstün zekalı çocukların ailelerinin boşanma durumuna ilişkin durumları ile ilgili araştırmalar, normallere göre duruma adapte olmaları konusunda beceri kazanmaları açısından iyi olduklarını göstermektedir. Ancak, beklenmedik düşük başarı ile ilgili çalışmalarda, üstün zekalı çocuklarda yaşanan bu olgunun kaynaklarından birinin de ailedeki boşanma durumu olduğu söylenebilir (Rimm, ???).

(Terman&Oden, 1959) çalışmaları üstün zekalı bireylerin orta yaşlarda uyumlu yaşama sahip olduklarını göstermektedir. Bu çalışma boylamsal bir çalışma olup, çalışmanın yapıldığı dönem, tarih, yaşanan kültürel atmosfer açısından değerlendirilmelidir. Ne yazık ki üstün zekalı bireylerin eş tercihleri, evlilikleri ile ilgili çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Toplumun %2-3'lük bir kısmını teşkil eden bu bireylerin evlilik süreçleri üzerine çok çalışma olmadığı gibi "benzer-çekim hipotezi" bu bireylerde işleyip işlemediği de ayrıca tartışma konusudur (Luo&Klohn, 2005). Bireyin birçok özelliği; bağlanma stilleri, siyasi görüşleri, kişiliği gibi birçok bireysel farklılığı noktasındaki benzerlik çekişmenin veya anlaşmazlığın minimize olmasını neden olur. Üstün zekalı bireylerde ortak benzer özellik IQ olmasından dolayı yapılan çalışmalarda IQ puanı üzerinde 0.3-0.40 gibi bir korelasyonu ortaya koymaktadır. Genelde benzerlikler evlilik uyumunu desteklerken, yaş, yaşam stili, tutum gibi özellikler açısından benzememe de ayrılmayı desteklemektedir (Amato&Previti, 2003).

Üstün zekalıların evliliklerine benzerlik-çekim hipotezi ekseninden bakmak olasıdır. Üstün zekalı yetişkinler üzerine yapılan araştırmada benzer özellikler açısından üstün zekalı bireylerin normallere göre zeka (intelligent) daha önemli olduğu ancak uyumluluk ve kibarlığın daha önemli olduğu bulunmuştur (Pieternel vd., 2012).

Tolan (1994) üstün zekalı yetişkinlerin kendilerini toplumun diğer fertleri arasında yalnız ve memnuniyetsiz olarak hissedebildiklerini ancak kendine benzer grup arasında daha fazla yaşam doyumu ve aidiyet hissini yaşadıklarını söylemektedir. Elloy ve Smith (2003)'in araştırmasında çift mesleğe sahip çiftlerin sorunlarla baş etme ve evlilik memnuniyetlerinin daha yüksek olduğunu göstermektedir. Perrone-MvGovern, Boo ve Vannatter (2017) yaptıkları araştırmada Mensa'ya üye üstün yetenekli yetişkinlerin evlilik memnuniyeti, yaşam memnuniyeti ve tek ve çift kariyerli olmaları durumu arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Yaşam memnuniyeti ile evlilik memnuniyeti arasında ilişki bulmuşlardır. Bunun yanında çift kariyerli çiftlerin tek kariyerlilere göre yaşam ve evlilik memnuniyetleri arasındaki ilişkinin daha yüksek olduğunu bulmuştur.

Bu çalışmada evlilik uyumu detaylı olarak incelenmiş olup, toplumda %2-3'lük bir grubu oluşturan üstün zekalı yetişkinlerin evlilik uyum ve memnuniyetleri kısıtlı

çalışmalar ışığında irdelenmiştir. Bu alanda çalışmalarının sınırlılığı nedeniyle artırılması önerilebilir.

KAYNAKLAR

- Akarsu, F. (2001). Yetişemediğimiz Çocuklar: Üstün Yetenekli Çocuklar ve Sorunları. Ankara: Eduser Yayınları.
- Amato, P. R., & Previti, D. (2003). People's reasons for divorcing: Gender, social class, the life course, and adjustment. *Journal of Family Issues*, 24, 602–626.
- Clark, B. (1997). Growing up gifted. developing the potential of children at home and at school. (5th ed.) New Jersey: Merrill, an imprint of Prentice Hall.
- Çakır, S. (2008). Evli bireylerin evlilik uyumlarının ana-babalarına bağlanma düzeyleri ve demografik değişkenler açısından incelenmesi. Ankara: Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Çapan, B.E. (2010). Öğretmen Adaylarının Üstün Yetenekli Öğrencilere LKn Metafork Algıları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*.3(12): 140-154.
- Davaslıgil, Ü. (2000). Üstün çocuklara sahip ailelerin eğitimi, T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Danışma Hizmetleri Genel Müdürlüğü. Özel Eğitimde Aile Eğitimi Sempozyumu (ss. 142-148). Ankara.
- Elloy, D. F. and Smith, C. R. 2003. Patterns of stress, work–family conflict, role conflict, role ambiguity and overload among dual-career and single-career couples: An Australian study. *Cross Cultural Management*, 10: 55–66.
- Erel, O, Bunnan B (1995). Interrelatedness of marital relations and parent-child relations: a metaanalytic review. *Psychological Bulletin*, 118: 108-132.
- Fitzpatrick, M. A. (1988). Between husbands and wives. Newbury Park, CA: Sage.
- Fowers, B. J. (1990). An interactional approach to standardized marital assessment: A literature review, *Family Relations*, 39, 368-377.
- Fox, GL (1973).Some determinants of modernism among women in Ankara, Turkey. *Journal of Marriage and the Family*, 35: 520-529, 1973.
- Fuller, T. L. & Fincham, F. D. (1995). Attachment style in married couples: Relation to current marital functioning, stability over time, and method of assessment. *Personal Relationships*, 2, 17-34.
- Geçtan, E (2000). Psikanaliz ve Sonrası. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hogge, J. L. (2007). Relationships among marital satisfaction, marital conflict dimensions and marital conflict strategies (Unpublished master dissertation). Utah State University, Utah, USA
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990). İnsan-aile-kültür. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Karakuş, F (2010). Üstün Yetenekli Çocukların Anne Babalarının Karşılaştıkları Güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 6, Sayı 1, ss. 127-144.
- Kubilay, D, (2013). Evlilik uyumu: değer tercihleri ve öznel mutluluk açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Trabzon.
- Luo, S., & Klohnen, E. C. (2005). Assortative mating and marital quality in newlyweds: A coupled-centered approach. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88, 304–326.

- Özgülven, İ.E. (2001). Evlilik ve Aile Terapisi, PDREM Yayınları s. 19 Özgülven, İE (2009). Evlilik ve Aile Terapisi. PDREM Yayınları: Ankara.
- Öztan, B (2000). Aile Hukuku. Ankara: Turan Kitabevi.
- Öztürk, S. (2007). Çocuklarda Duygusal İstismar. Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ.
- Pieterneel Dijkstra , Dick P. H. Barelds , Hinke A. K. Groothof , Sieuwke Ronner & Arnolda P. Nauta (2012). Partner Preferences of the Intellectually Gifted, *Marriage & Family Review*, 48:1, 96-108.
- Polat, O. (2007) Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı-2 Önleme ve Rehabilitasyon. Ankara: Seçkin Yayıncılık.: 311-312
- Sak, U. (2010). Üstün zekalılar özellikleri tanılanmaları eğitimleri. Ankara: Maya Akademi.
- Silverman, AH. (2010). Interdisciplinary care for feeding problems in children. *Nutr Clin Pract.* 25(2):160-5. doi: 10.1177/0884533610361609.
- Silverman, L.K.(2010). Resource forparents of giftedchildren. www.childdevelopmentinfo.com/learning/gifted_children.shtml
- Stuart, T. ve Beste A. (2008). Farklı olduğumu biliyordum: üstün yeteneklileri anlayabilmek, (Çev. Armağan Gönenli), Ankara: Kök Yayıncılık.
- Şener, A. (2002). Ailede eşler arası uyuma etki eden faktörlerin araştırılması. Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Terman, L. M., & Oden, M. H. (1959). The gifted group at mid-life, thirty-five years follow up of the superior child: Genetic studies of genius, V.3. Stanford, CA: Stanford University Press.
- Tolan, S. 1994. Discovering the gifted ex-child. *Roeper Review*, 17: 134–138.
- Topal, M. & Tortop, H.S. (2016). Film İncelemesi: Vitus Film'inin Üstün Yetenekliler Eğitimi Açısından İncelenmesi. *Üstün Zekalılar Eğitimi ve Yaratıcılık Dergisi*, 2(2), 23-29.
- Tortop, H.S. (2018a). Üstün zekalılar eğitiminde farklılaştırılmış öğretim müfredat farklılaştırma modelleri. İstanbul: Genç Bilge.
- Tortop, H.S. (2018b). Yaratıcı anneye sihirli notlar. İstanbul: Genç Bilge.
- Tutarel, K. Ş. ve Çabukça, F. (2002). Empati ve Demografik Değişkenlerin Evlilik Uyumu ile İlişkisi. *Aile ve Toplum Dergisi*.2 (5), 35 – 41.
- Tutarel, Kışlak, Ş. (1995). Cinsiyet evlilik uyumu depresyon ile nedensel ve sorumluluk yüklemeleri arası ilişkiler üzerine bir araştırma. Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi.
- Ünal, F. (2008) Ailede çocuk istismarı ve ihmali. *TSA*; 12(1): 9-18.
- Yıldırım, İ (1992). Evli bireylerin evlilik uyum düzeylerini etkileyen bazı etmenler, Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Yıldız, S. (2007). İlköğretim II. Kademesindeki Çocuklara Yönelik İstismarın ve İhmalin Çeşitli Değişkenler Yönünden İncelenmesi. Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya.
- Yılmaz, A. (2001). Eşler arasındaki uyum, anne-baba tutumu ve benlik algısı arasındaki ilişkilerin gelişimsel olarak incelenmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 16(47): 1-24.